

Wittgenstein og indekseringsteori¹

Af Jack Andersen og Frank Sejer Christensen

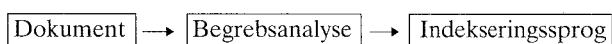
1. Indledning

Sprogfilosoffen Ludwig Wittgenstein (1889-1951) har i sit sprogfilosofiske værk "Filosofiske undersøgelser" fremsat et syn på vores sprog og sprogbrug, som vi mener, kan føres over i en teori om indeksering, hvorfor dét er vores ærinde i det følgende. Når talen falder på indeksering og indekseringsteori inden for biblioteks- og informationsvidenskaben, er der ikke megen fokus på sprog og sprogfilosofi. Sproget opfattes normalt ikke som en *problematiske* størrelse. Indeksering, og her specielt selve dokumentanalysen, er ofte i den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur blevet beskrevet, som noget man 'bare' gør. Sproget ses som noget sekundært i forhold til indeksering og indekseringsteori. Desuagtet at indeksering er behandling af lingvistiske udtryk og indeholder derfor en sproglig dimension. Denne sproglige dimension vil vi i det følgende udforske, og altså diskutere indeksering og indekseringsteori med fokus på sprog og sprogfilosofi. Med henblik på indekseringsteori har vi derfor i det følgende til hensigt at bruge Wittgensteins syn på sproget, som det folder sig ud i "Filosofiske undersøgelser", som vores præmisser. Vi vil indledningsvist kort tage udgangspunkt i nogle generelle betragtninger af indeksering og indekseringsteori og begreberne mening og fortolkning. Efterfølgende følger en

kort redegørelse af brugen af Wittgensteins sprogfilosofi i den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur. Herefter bevæger vi os over i nogle for denne artikels vedkommende relevante temaer i "Filosofiske undersøgelser". Disse temaer sættes herefter i relation til indekseringsteori.

2. Almene betragtninger over indeksering og indekseringsteori

Indeksering er en proces, som har til formål at frembringe en repræsentation af et dokument emne(r). Indekseringen kan opdeles i to hovedområder (eller to-trins modellen; jf. figur 1): For det første, en afdækning eller analyse af dokumentets emne(r); for det andet, en tilpasning og indføring af emnet eller emnerne i et genfindings-system. Om dette står til troende, må det følge, at en indekseringsteori må svare på følgende spørgsmål: Hvad er et emne? Hvordan afdækkes det? Hvordan repræsenteres det bedst muligt?

Figur 1: Simplificeret illustration af to-trins modellen (indekseringsprocessen)

Indekseringsteori kan, som påpeget af Blair (1990), ses ud fra en sprogfilosofisk synsvinkel,

fordi sprogfilosofien beskæftiger sig med ord og begreber og deres eventuelle repræsentationsforhold til virkeligheden. Indekseringsteori handler ligesom sprogfilosofi også om, eller i det mindste burde handle om, ord og begreber, men dette med henblik på at repræsentere et dokument eller flere dokumenter mest hensigtsmæssigt med henblik på genfindning. Indekseringsteori indeholder altså en ikke helt uvæsentlig pragmatisk dimension. Denne repræsentation af et dokument siger på engang både noget om dokumentet og den virkelighed det måtte afspejle. Indekseringsteori kan derfor anskues fra en sprogfilosofisk synsvinkel, hvilket vi vil demonstrere i det følgende. To-trins modellen er kendetegnet ved, at den er formuleret med udgangspunkt i et givet dokument. Men et givet dokument kan ikke sige noget om en teori om indeksering. *Efter vores opfattelse skal indekseringsteorien findes udenfor dokumentet, fordi en teori om indeksering bl.a. skal formulere nogle grundlæggende principper for netop denne to-trins model. Dokumentet er blot det, indekseringsteorien er rettet imod.* En teori om indeksering findes derfor udenfor dokumentet, hvorfor dokumentet ikke er af primær betydning. To-trins modellen er på engang bare et udtryk for selve indekseringsprocessen og efterfølgende indekseringspraksis. Vi vælger her at tage udgangspunkt i Føllesdal et al.'s (1992, p. 44) definition af teori, når vi i det følgende taler om teori:

“Teori = en mængde påstande, hvis indbyrdes sammenhænge er gjort eksplícit.”

Der kan yderligere siges om to-trins modellen, at det vel nærmere er en instruktion til en indekseringspraksis frem for, at der er tale om en teori. En teori er i sit udgangspunkt *ikke* et spørgsmål om, hvad der *kan* udføres i praksis, men nærmere om *hvad* og *hvorfor* man udfører noget i praksis. Med andre ord, hvad betyder det, man udfører (som i dette tilfælde er indeksering). Quinn (1994, p. 146) skriver om teori i forbindelse med klassifikations- og indekseringsteori (eller mangel på selvsamme):

“Theory can increase understanding and *guide practice.*” (vores fremhævelse)

Med hensyn til indeksering og to-trins modellen skriver Frohmann (1990, p. 82), at

“Indexing is generally taken to consist of at least two distinct operations. The first involves either the implicit or explicit representation of a document by an indexing phrase. The second involves the translation of the terms of the indexing phrase into the lexicon of a controlled vocabulary, with due regard for the semantics and syntacs of the indexing language. Most research focusses on the second step, while the first continues to be lamented as an intellectual operation both fundamental to indexing yet so far resistant to analysis.”

I den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur er lignende udtalelser blevet fremsat af eksempelvis Hutchins (1978), Langridge (1989) og Chu & O'Brien (1993). Opmærksomheden til trods på denne første operation er det et faktum, at man inden for biblioteks- og informationsvidenskaben stadigvæk ikke har udviklet en teori om indeksering. Hvordan er det så med forskningen i klassifikations- og indekseringsteori inden for biblioteks- og informationsvidenskaben? I dag står man med en masse og til tider implicit viden om eksempelvis processen med at oversætte et begreb til det givne indekseringssprog, konstruktion af indekseringssprog, klassifikationssystemer m.m. Men en egentlig teori til at forklare denne førortalte to-trins model (som vi anser for at være selve *indekseringsprocessen* og ikke en indekseringsteori) eksisterer ikke. I den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur er der ikke megen opmærksomhed på denne mangel på indekseringsteori. Et eksempel på en undtagelse er Quinn (1994, p. 141), som med hensyn til indekseringsteori pointerer, at:

“The lack of an indexing theory to explain the indexing process is a major blind spot in classification.”

Om indeksering kan der yderligere siges, som også fremført af Frohmann (1990, p. 81), at er der noget som er særegent for biblioteks- og informationsvidenskaben som videnskab, er det det at repræsentere dokumenter på begrebsmæssig vis med henblik på genfindning. Det synes derfor uforståeligt, at man inden for biblioteks- og informationsvidenskaben ikke har været i stand til at formulere og eksplícitere en indekseringsteori. Som vi ser

det, er det derfor den af Frohmann (1990) benævnte første operation, som er udgangspunktet for en teori om indeksering. Følgelig er det også her, vi i det følgende er koncentreret med henblik på en teori om indeksering. Omkring teorier om indeksering inden for biblioteks- og informationsvidenskaben er det grundlæggende problem paradoksalt nok, at teorierne er ikke-teori baserede. Et godt eksempel herpå er teorier om automatisk indeksering. Der findes så vidt vides ikke nogle formulerede principper, der giver udtryk for en grundlæggende biblioteks- og informationsvidenskabelig forståelse for og indsigt i, hvad det *betyder* at indeksere. Wilson (1968) og Lancaster (1991, p. 1-18) er vel det nærmeste, man kommer på en biblioteks- og informationsvidenskabelig indsigt i en, til en vis udstrækning, *eksplisiteret* teori om indeksering. Ved at anvende Wittgensteins sprogfilosofi, som den tager sig ud i "Filosofiske undersøgelser", mener vi, at kunne levere et bidrag til en formulering af nogle principper og dermed også til en teori om indeksering.

3. Mening og fortolkning

Føllesdal et al. (1992, p. 169) sætter sprog i forbindelse med en kommunikationsproces. For denne artikels vedkommende betyder det, at det interessante i at beskæftige sig med sprog og sprogfilosofi set i forhold til indekseringsteori ligger i, at en indekseringsproces inden for biblioteks- og informationsvidenskaben kan anskues som en kommunikationsproces konstitueret af sproget, hvorfor en teori om indeksering indeholder et ikke uvæsentligt sprogfilosofisk aspekt. Dette antydes også af Blair (1990, p. 122):

"...The process of representing documents for retrieval is fundamentally a *linguistic process*....Thus any theory of indexing or document representation presupposes a theory of language and meaning." (vores fremhævelse)

Mht. forholdet mellem sprog og kommunikation tilføjer Føllesdal et al. (1992, p. 169), at

"...sproget er nødvendigt i kommunikationsprocessen, fordi vi normalt ikke kan overføre information direkte."

Når det gælder indeksering overfører vi heller ikke information direkte, men bl.a. ved hjælp af dokumentrepræsentationerne, som jo netop udgøres af et sprog. Formidlingen af information sker altså gennem sproget.

Føllesdal et al. (1992, p. 176) påpeger endvidere med hensyn til mening, at

"Meningen af et sprogligt udtryk er det, det bringer til udtryk; det er det, vi ved, når vi forstår det. Mening er grundlaget for al kommunikation."

hvilket betyder, at hvis indeksering kan anskues som en form for kommunikation, *da må en indekseringsteori være en teori om mening*. Når mening er grundlaget for al kommunikation, skal det forstås på den måde, at kommunikation *uden* mening ikke er mulig. Dvs. den kommunikative handling kan ikke finde sted. Når den senere Wittgenstein hævder, at mening er brug, skal det forstås således, at mening er noget, vi skaber for at opnå (intersubjektiv) forståelse. For at kommunikere overhovedet må vi mennesker, som sociale væsner, have en vis grad af forståelse for situationen (sprogspillet), der kommunikeres inden for. Vi har derfor, i sprogspillet, *skabt* en mening, som sikrer denne grad af forståelse. Derfor er mening brug. Og derfor er spørgsmålet ikke om det, der siges er sandt eller falsk, men om det er forstået eller misforstået. At *mening* er brug og *mening* er grundlaget for kommunikation er således ikke udtryk for en kontradiktion. Antaget at mening er grundlaget for kommunikation, da er kommunikationsprocessen i denne sammenhæng ikke identisk med Shannon & Weaver's (1949)² opfattelse af kommunikationsprocessen. Shannon & Weaver opererer med overførsel af *intenderet* mening. Med intenderet mening menes, at mening ligger i den overførte meddelelse og er således givet på forhånd. Fiske (1990, p. 2-3) kalder den tilgang, som Shannon & Weaver lancerer, for "the process school". Denne tilgang ser kommunikationsprocessen som bestående af en afsender, som har en intention med sin meddelelse, en kanal, hvor igennem meddelelsen sendes, og en modtager. Intentionen er en ændring af det, som det kognitive synspunkt inden for biblioteks- og informationsvidenskaben vil kalde modtagerens vidensstruktur (jf.

Ingwersen, 1992). Opfattelsen af meningsbegrebet inden for "the process school" ligger sig hermed tæt op ad det kognitive synspunkts informationsbegreb (Ingwersen, 1992, p. 33). En anden tilgang til studiet af kommunikation benævner Fiske (1990, p. 2-3) "the semiotic approach". Denne semiotiske tilgang ser også kommunikationsprocessen som produktion og udveksling af mening. Studiet af kommunikation er for den semiotiske tilgang ensbetydende med studiet af tekster og kultur. Den semiotiske tilgang ligger vægten på hvordan meddelelser eller tekster interagerer med mennesker med henblik på produktion af mening (Fiske, 1990, p. 2). De involverede parter i en kommunikationsproces er alle nogen, der påvirker hinanden og mening er ikke nødvendigvis intenderende. Mening er i denne henseende noget, der skabes og udveksles af de involverede parter. Denne semiotiske tilgang er meget i tråd med meningsteorien i "Filosofiske undersøgelser". Meningsteorien som kommer til udtryk i "Filosofiske undersøgelser", går (lidt sloganagtig) ud på, at et ords betydning er dets brug i sproget. Det forhold at et ords betydning er dets brug i sproget, vi vil forsøge at føre over i en teori om indeksering; altså hvordan vi indekserer dokumenter, når betydningen af ordene, som vi selvfølgelig forudsætter dokumenterne på en meningsfyldt måde indeholder, opstår i brugen eller, med Wittgensteins terminologi, i sprogspejlet. Vi hævder derfor, *at eftersom en indekseringsteori er en teori om mening, da må det medføre, at indeksering er en repræsentation af mening med henblik på genfindning. En teori om indeksering må derfor i denne sammenhæng grundlæggende og nødvendigvis være et spørgsmål om, hvordan ord bruges i den sproglige kontekst (sprogspillet), de er en del af.*

Det er altså et spørgsmål om instrumentalitet eller funktionalitet. Dette er ensbetydende med, at sprogbrugen spiller en afgørende rolle og, at mening i indekseringsteoretisk sammenhæng ikke kan forudsættes, men afgøres i brugen. Dette stemmer godt overens med indekseringsteoriens pragmatisk dimension: Repræsentation med henblik på genfindning. Som Blair (1990, p. 145) siger med Wittgensteins ord:

"...we don't start from certain words, but from certain occasions or activities."

Om kommunikation, og for denne artikels vedkommende dermed også om indekseringsteori, kan der siges, at her er der også indeholdt et fortolkningsaspekt, fordi

"Kommunikation forudsætter, at vi er i stand til at fremsætte meningsfulde udtryk ved hjælp af skrifttegn og lyde, og omvendt er i stand til at fortolke sådanne skrifttegn og lyde, dvs. forstå den 'bagvedliggende' mening og dermed vide hvad de bringer til udtryk." (Føllesdal et al., 1992, p. 176)

Efter vores opfattelse følger der heraf, at mening og fortolkning er centrale begreber i en kommunikations-/indekseringsproces. Mening og fortolkning er imidlertid også centrale begreber inden for hermeneutikken (Pahuus, 1995, p. 110), hvorfor en kommunikations-/indekseringsproces også har et hermeneutisk aspekt over sig. Inden for biblioteks- og informationsvidenskaben har eksempelvis Benediktsson (1989), Hoel (1992), Ingwersen (1992), Christensen (1994) og Cornelius (1996a; 1996b) på forskellig vis behandlet områder af den moderne hermeneutik i relation til teoretiske biblioteks- og informationsvidenskabelige problemstillinger. Benediktsson (1989) og Hoel (1992) diskuterer begge muligheden for et biblioteks- og informationsvidenskabeligt teorigrundlag, som tager sit udgangspunkt i den moderne hermeneutik. Ingwersen (1992) peger på mange overlapninger mellem hermeneutikken og det kognitive synspunkt. Ingwersen lægger specielt vægt på hermeneutiske begreber som eksempelvis forståelse og forståelseshorisonter, fordi han ser et (vist) sammenfald mellem disse begreber og begreber såsom de individuelle "knowledge structures" og "world models" (Ingwersen, 1992, p. 42), som det kognitive synspunkt opererer i forbindelse med IR-interaktion. En kritik af dette (påståede) sammenfald af begreber er fremført af Christensen (1994). Med hensyn til indeksering konstaterer Christensen (1994), dog uden at komme konkret ind på en teori om indeksering,

"At centrale begreber indenfor hermeneutik (forståelse, fortolkning, kommunikation, viden, sprog) er af stor betydning for informationsvidenskaben. Dette gælder således både i *indekseringsprocessens* fastlæggelse af et

dokumentets 'emne', for repræsentationerne som er resultatet af denne proces og for de bruger-behov, som hele IR-processen sigter på at tilgodese." (vores fremhævelse); (Christensen, 1994, p. 38)

Med udgangspunkt i en lancering af det han kalder "An Interpretive Viewpoint", bruger Cornelius (1996a, p. 11-21) den moderne hermeneutik til teoretiske overvejelser mellem forholdet information og fortolkning. Cornelius (1996b) bruger endvidere den moderne hermeneutik til at levere et forståelsesgrundlag for biblioteks- og informationsvidenskabelig teori og praksis. Hjørland (1997, p. 34) skriver imidlertid om forholdet mellem hermeneutik og biblioteks- og informationsvidenskab, at diskussionen om emnedata, og dermed også om indeksering, aldrig er blevet sat i forbindelse med moderne hermeneutiske ideer (Hjørland nævner specifikt Gadammers ideer). Som vi senere vil vise, er der visse ligheder at finde mellem på den ene side den senere Wittgensteins sprogfilosofi og dele af hermeneutikken og på den anden side det indekseringsteoretiske spørgsmål.

5. Wittgenstein og biblioteks- og informationsvidenskab

I den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur eksisterer der ikke ligefrem et overflod af arbejder, der *generelt* tager udgangspunkt i sprogfilosofien, eller *specifikt* tager udgangspunkt i den senere Wittgensteins sprogfilosofi med henblik på en teori om indeksering. Uden at gå ind i en diskussion vil vi nu i det følgende ganske kort gennemgå de omtalte, der inden for biblioteks- og informationsvidenskab har arbejdet med Wittgenstein. Udover McLachlan (1981) og Nedobity (1989), påpeger Hjørland (1998) ikke desto mindre, at der kan konstateres en stigende interesse (dette i løbet af 1990'erne) for Wittgensteins sprogfilosofiske arbejder inden for biblioteks- og informationsvidenskab. Eksempler herpå er Blair (1990, 1992), Frohmann (1990), Warner (1990), Brier (1994, 1996a, 1996b), Karamüftüoglu (1996, 1997, 1998), Talja (1997), Tuominen (1997) og på det seneste Hjørland (1998). Warner (1990) bruger som den eneste kun den tidlige Wittgenstein, mens det, med Nedobity (1989) og Hjørland (1998) som undtagelser, ellers er karakteristisk for

den øvrige ovennævnte del af den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur, at det kun er den ældre Wittgenstein afsættet tages i.

McLachlan (1981) bruger den senere Wittgensteins filosofiske overvejelser til en diskussion af klassifikationsteorien, som den er fremsat af Buchanan (1969) i dennes værk "Theory of Library Classification". McLachlan når frem til, at klassifikation set som en mental aktivitet, som McLachlan mener Buchanan gør, godt kan forsvares. Hermed tager McLachlan afstand fra den senere Wittgensteins ideer om, at adgangen til begreberne sker igennem sprogspillet. McLachlan hælder i denne henseende mere til en teori af Locke, som McLachlan selv døber "linguistic mentalism" (McLachlan, 1981, p. 191). Modsat Buchanan, der ifølge McLachlan hævder, at medlemmer af en klasse nødvendigvis må have noget tilfælles med andre medlemmer af samme klasse, mener McLachlan under henvisning til teorien om familieligheder, at der ikke er hold i denne påstand (McLachlan, 1981, p. 195).

Nedobity (1989) tager som tidligere nævnt afsæt i såvel den yngre som ældre Wittgenstein. Nedobitys ærinde er et forsøg på, at evaluere de forskellige metoder brugt i undersøgelser af betydningen af en term. Til dette anvendes meningsteoriene fra henholdsvis T.L.P. og F.U. sammen med Eugen Wüsters undersøgelser af forholdet mellem begreber og deres repræsentation (Nedobity, 1989, p. 24).

Som tidligere nævnt er Warner (1990) den eneste, som kun gør brug af den tidlige Wittgenstein. Det er de logiske overvejelser fra "Tractatus Logico-Philosophicus", Warner bruger til at teoretisere over forholdet mellem dokumenter og computere. De logiske overvejelser fra "Tractatus Logico-Philosophicus" bruges til at illustrere computerens indre sprog, som det tager sig ud i form af de logiske principper, som Wittgenstein udviklede i "Tractatus Logico-Philosophicus".

Warner konstaterer, at biblioteks- og informationsvidenskab har et for ham hidtil uopdaget slægtskab med semiotikken, hvorfor Warners primære ærinde er, at sammentænke et grundlæggende semiotisk princip for både dokumenter og computere.

I sin såkaldte semiotiske analyse af IR-systemer og IR-interaktion gør Karamüftüoglu (1996, 1997, 1998) brug af den senere Wittgensteins sprogpilsteori til at forklare, at denne førmtalte semiotiske analyse afslører, at den væsentligste adskillelse i IR-interaktion er en adskillelse af to særlige typer af sprogpil: Sprogpil "denotation" og sprogpil "prescription" (Karamüftüoglu, 1996, p. 85).

Med et epistemologisk og metodologisk udgangspunkt præsenterer Talja (1997) det fra den franske filosof Michel Foucault udviklede "discourse analytic viewpoint" som et alternativ til det kognitive synspunkt inden for biblioteks- og informationsvidenskaben. Med den senere Wittgensteins privatsprogsargument afvises det kognitive synspunkts opfattelse af begreber og kategorier som værende udtryk for mentale repræsentationer (Talja, 1997, p. 70).

Tuominen (1997) gennemgår ved hjælp af en "discourse analysis" Carol C. Kuhlthaus bog "Seeking meaning: A process Approach to Library and Information Services" (1993). Tuominen mener ikke, at Kuhlthaus bog giver udtryk for en kritisk refleksion over den måde, forskere og udøvere inden for biblioteks- og informationsvidenskaben rent faktisk konstruerer brugere. Med udgangspunkt i Kuhlthaus bog er Tuominen af den opfattelse, at der er en tendens til inden for biblioteks- og informationsvidenskaben at konstruere bibliotekaren som en læge og brugeren en patient. Med hensyn til eksempelvis informationsbehov, mener Tuominen, at disse ikke er udtryk for noget mentalt, som det er op til bibliotekaren eller informationspecialisten at diagnosticere. Tuominen henviser her til den senere Wittgensteins privatsprogsargument og udleder heraf, at brugerens informationsbehov altid er en social konstruktion frem for en individuel konstruktion (Tuominen, 1997, p. 361).

Brier (1994, 1996a, 1996b) argumenterer for et biblioteks- og informationsvidenskabeligt teorigrundlag baseret på den senere Wittgensteins sprogpilsteori, Peirces semiotik og anden ordens kybernetik. Briers diskussion af den senere Wittgenstein afgrænser sig imidlertid til en referering af Blairs (1990) udlægning. Hjørland (1998) tager

som sagt afsæt i både den tidlige og senere Wittgenstein. Hjørland mener, at IR-teorier må bygge på eller relatere sig til meningsteorier. Helt konkret diskuterer Hjørland, hvilke konsekvenser det har for de forskellige "subject access points", dvs. de forskellige indgange til en dokumentrepræsentation, i databaser og for IR som helhed, hvis tanken bag meningsteoriene fra henholdsvis "Tractatus Logico-Philosophicus" og "Filosofiske undersøgelser" er udgangspunktet.

Kendetegnende for nyere biblioteks- og informationsvidenskabelige arbejder som eksempelvis Ingwersen (1992) og Hjørland (1997) er imidlertid, at det pragmatisk-sprogteoretiske aspekt på det nærmeste er udeladt (jvf. Brier, 1994, p. 131). Vi er derfor af den opfattelse, at Blair (1990, 1992) og Frohmann (1990) må siges at være de to eneste, der kommer tættest ind på den senere Wittgensteins sprogfilosofi (eller i det mindste dele af den) med specielt henblik på indekseringsteori. Blair (1990, 1992) mener eksempelvis, at den centrale problemstilling inden for IR er hvorledes dokumenter bedst repræsenteres med henblik på genfinding.

Hertil påpeger Blair, at dokumenter og dokumentrepræsentationerne er af sproglig natur, hvorfor indekseringsteori bør hente sit udgangspunkt i sprogfilosofien, nærmere betegnet den senere Wittgenstein og dagligsprogsfilosoffer som John L. Austin og John R. Searle. Frohmann (1990) kritiserer det han kalder for mentalismen i IR, som han mener, har fokuseret alt for meget på at opdatere mentale regler for, hvordan en indekserings-term udledes.

Med udgangspunkt i den senere Wittgensteins regelfølgeovervejelser argumenterer Frohmann for, at man med hensyn til indekseringsteori skal gå væk fra det, han kalder 'regel opdagelse' og over til 'regel konstruktion'.

6. Sprogopfattelse i Filosofiske Undersøgelser

Vi vil nu i det følgende se nærmere på sprogopfattelsen i "Filosofiske undersøgelser". I forhold til denne artikels overordnede emne, vælger vi at gennemgå, for os at se, fire relevante og centrale temaer i F.U.: sprogpil, familieligheder, regelfølgeovervejelser og privatsprogsargumentet.

Hvor *sætningen* i Wittgensteins ungdomsværk "Tractatus Logico-Philosophicus" (1921) er den fundamentale meningsbærende- og formidlende enhed, er det i "Filosofiske undersøgelser" *sprogspillet*, der er den fundamentale meningsbærende- og formidlende enhed (Riis Flor, 1991, p. 183-185). I "Filosofiske undersøgelser" anlægges en langt mere mangfoldig sprogopfattelse, hvor sprog ses som noget, der konstitueres af tilstedeværelsen af sprogspil. Spørgsmålet er ikke, om det der siges er sandt eller falsk, som det er tilfældet i "Tractatus Logico-Philosophicus", men om det der siges er forstået eller misforstået.

6.1. Sprogspil

Indledningsvis kan det siges om sprogspilsbegrebet, at det er omdrejningspunktet i "Filosofiske undersøgelser", hvorfor det også tjener som en slags overbegreb for de resterende tre nævnte temaer. Ikke desto mindre har vi valgt at behandle det separat. Wittgenstein indleder "Filosofiske undersøgelser" med at citere en sprogopfattelse, som kirkefaderen Augustin fremfører. Augustin har lært sproget ved at observere de voksnes tale, for derved at forstå hvilke genstande de forskellige ord betegner (Wittgenstein, 1994, § 1). Ifølge Wittgenstein, mener Augustin hermed at have lært sproget og dette ud fra den opfattelse, at når man har lært, hvad alle ord betegner, da har man lært et givet sprog. Med udgangspunkt i Augustins sprogopfattelse mener Wittgenstein, at man får leveret et bestemt indtryk af det, som han kalder det menneskelige sprogs væsen:

"Nemlig dette: Sprogets ord benævner genstande - sætninger er forbindelser af sådanne benævnelser. - I dette billede af sproget finder vi rødderne til ideen: Ethvert ord har en betydning. Denne betydning er tilordnet ordene. Den er den genstand, ordet står for."
(Wittgenstein, 1994, § 1)

Her er det Wittgenstein indfører sprogspilsbegrebet, fordi måden vi lærer et sprog på, ifølge Wittgenstein, ikke kun består i et navngivningsspil (som dog også er en form for et sprogspil, men et primitivt sprogspil); dvs. den opfattelse at man tager en genstand og peger på genstanden for den, som skal lære navnet på genstanden (ostensive

definitioner). Wittgenstein vil nu hævde, at vi intet har lært om genstanden, fordi hvad peges der på? Er det dens form? Dens farve? Og hvad er farve? Hvad betyder pegen? etc. Wittgenstein udelukker dog ikke ostensive definitioner som middel til at lære et sprog, men påpeger, at det kræver et vist forudsat kendskab til sproget og sprogspillet det indgår i (Wittgenstein, 1994, § 29-30). Er det imidlertid tilfældet, at man kun kan sige navnet på genstanden, har man faktisk ikke lært sprogspillet, fordi man ikke har lært at *bruge* ordet og dermed heller ikke, ifølge Wittgenstein, hvad det betyder. Wittgenstein anfægter altså den navneteori han fremsatte i "Tractatus Logico-Philosophicus" om, at ord er navne på genstande, og genstandens navn er ordets betydning. Altså en opfattelse af sproget dels, som noget der udgøres af navne og dels, noget der kan opstilles sandhedsbetingelser for. F.eks. "Her er et hus og det er grønt" til forskel fra "Av min arm", som der ikke kan opstilles sandhedsbetingelser for. En meningsfuld sætning er, ifølge den ældre Wittgenstein, ikke *nødvendigvis* en afbildning af sagsforhold. Wittgenstein definerer sprogspilsbegrebet således:

"Ordet 'sprogspil' skal fremhæve, at det at tale et sprog er en del af en aktivitet eller livsform." (Wittgenstein, 1994, § 23)

At tale et sprog er altså i sig selv en social handling, et kollektivt foretagende, en aktivitet etc., og subjektet er ikke andet end sprogbruger. Hvilket betyder, at i og med jeg har et sprog, har jeg de andre og omvendt; sproget ses som værende grundlæggende et socialt fænomen. En sproglig aktivitet er forbundet med brugen af et sæt regler, som det antages man følger, når man er en del af et sprogspil. Med regler menes, regler for hvordan ord *bruges* inden for det pågældende sprogspil; dvs. hvad disse ord betyder inden for dette pågældende sprogspil, fordi

"Man kan i en stor klasse af tilfælde - selv om dette ikke gælder alle - forklare brugen af ordet 'betydning' sådan: Et ords betydning (mening) er dets brug i sproget." (Wittgenstein, 1994, § 43)

Ords betydning er altså ikke det de benævner, men det de kan bruge til. Hermed har Wittgen-

stein altså udfoldet en ny teori om mening: Betydning er noget vi mennesker i kraft af vores status som sociale væsner *skaber* (konstruerer), for en stor dels vedkommende, inden for rammerne af et givet sprogs spil med henblik på kommunikation, hvilket er det modsatte af, at betydning er noget, der er givet a priori. Dette må ikke tages til indtægt for det synspunkt, at sproget er en relativ størrelse, men nærmere at sproget er af en intersubjektiv karakter, fordi

“Rigtigt og falsk er det menneskene siger; og i sproget stemmer menneskene overens. Dette er ingen overensstemmelse af meninger, men i livsform.”(Wittgenstein, 1994, § 241)

Sprog, sprogs spil og livsform er altså uadskillelige størrelser. Med hensyn til regler i et sprogs spil gælder det, at hvad der er regler i ét sprogs spil, er nødvendigvis ikke regler i andre sprogs spil, fordi sprogs spil indholdsmæssigt er mangfoldige (og kan i øvrigt slet ikke sammenlignes), hvorfor anvendelsen af ord er ligeså mangfoldige. Wittgenstein sammenligner de mangfoldige anvendelser af ord med værktøjet i en værktøjskasse:

“Så forskellige som disse genstandes funktioner, så forskellige er også ordenes funktioner.” (Wittgenstein, 1994, § 11)

De enkelte sprogs spil, og dermed også sproget, er derfor nærmest inkommensurable (Wittgenstein, 1994, § 65), og derfor skal legitimiteten, gyldigheden eller sandheden af sproget findes i dets funktionalitet eller hensigtsmæssighed. Sandhed er en væsentlig del af et sprogs spil, fordi sandhedskriteriet består og opstår i sprogbrug.

For at et sprogs spil skal kunne fungere optimalt, er det derfor nødvendigt med et minimum af konsensus, hvad angår brug af ord eller simpelthen det at tale et sprog. Yderligere gælder det for et sprogs spil, at der ikke er grænser for spillet, men man trækker grænser med henblik på et formål (Wittgenstein, 1994, § 69). Sprogspilsakten er altså ikke et mål i sig selv. Sprogspillet er en slags empirisk studie af sprogbrug forstået på den måde, at sprogs spillet tjener som middel til at beskrive og blotlægge begrebernes eventuelle betydning i selve sprogs spillet:

“Vore klare og simple sprogs spil er ikke forstudier til en fremtidig regulering af sproget, - en slags tilnærmelse, der ikke tager hensyn til gnidningen og luftmodstanden. Sprogspillene står der snarere som sammenligningsobjekter, der ved ligheder og uligheder skal kaste lys over forholdene i vort sprog.” (Wittgenstein, 1994, § 130)

I forhold til ovennævnte udsagn om sprogs spillet som middel til at beskrive og blotlægge begrebernes eventuelle betydning deri, medfører dette naturligvis, at forandres sprogs pillene, da forandres også begreberne og med begreberne ords betydninger. Det er altså ikke begreberne, der forandrer sprogs pillene. I al sin væsentlighed må dette forstås, som værende en forudsætning for overhovedet at kunne forstå de respektive sprogs pills natur og instrumentalitet. I forlængelse af dette medfører det, at i og med at subjektet, som tidligere nævnt, ikke er andet end sprogbruger, betyder det, at adgangen til begreberne sker gennem sprogs spillet.

6.2. Familieligheder

I “Tractatus Logico-Philosophicus” definerede Wittgenstein sproget som værende et billede af verden (billedteorien). I “Filosofiske undersøgelser” er sproget et navn på klassen af et ubestemt antal sprogs spil. Antallet af sprogs spil er ubestemt, dels fordi nye kan tænkes at dukke op, og dels fordi grænsen mellem hvad der tæller som et sprogs spil eller ikke, er svær at tegne (Hartnack, 1994, p. 80). Eftersom sprogs pillenes væsen er mangfoldige, er der følgelig heller ikke en absolut opskrift på hvordan sproget defineres. Sproget har ingen definitorisk egenskab og klassen af sprogs spil har ingen fællesskab (Wittgenstein, 1994, § 65-66). Konsekvensen af dette er, at et givet ord i sig selv ikke har én klar entydig mening. Dette betyder, at man ikke kan give en fyldestgørende redegørelse for de karakteristika noget måtte have for at falde ind under det pågældende ord. Som en forklaring på dette taler Wittgenstein om familieligheder (Wittgenstein, 1994, § 67). Med familieligheder mener Wittgenstein, at blot fordi sproget er et udtryk for klassen af et ubestemt antal sprogs spil, kan man ikke antage, at sprogs pillene imellem udtrykker noget ‘fælles’. For hvad skulle det være?

Wittgenstein giver selv eksemplet med 'spil' og spørger hvad der fælles for brætspil, kortspil, boldspil etc. Wittgenstein argumenterer imod den holdning, at man kan have en forudindtaget holdning om, at disse forskellige typer af spil har noget tilfælles, blot fordi de falder ind under kategorien 'spil'. Wittgenstein mener nemlig, at ser man efter, vil man ikke finde noget der er fælles for forskellige typer af spil, men nærmere slægtsbånd, ligheder osv.,:

“...Som sagt: tænk ikke, men se efter!...”
(Wittgenstein, 1994, § 66)

Når klassen af sprogspil ikke har én fællesnævner, men udgøres af familieligheder, medfører det også, at man ikke kan angive fuldstændige og entydige regler for den rigtige anvendelse af et givet ord. Ikke desto mindre er vi i stand til intersubjektivt at bruge ordet korrekt, fordi det, som tidligere nævnt, er de enkelte sprogspil, der angiver brugen og dermed meningen (Riis Flor, 1991, p. 186-187). At et ord kan blive brugt som et navn, er således bare en af mange mulige anvendelser (Wittgenstein, 1994, § 27), og hermed gør Wittgenstein op med opfattelsen i “Tractatus Logico-Philosophicus”, at ord kun er meningsfulde hvis og kun hvis de er navne.

6.3. Regelfølgeovervejelser

Med indførelsen af begreberne sprogspil og familieligheder har Wittgenstein argumenteret for to opfattelser af sproget. For det første den opfattelse at et ords betydning, i mange tilfælde, ikke er det, som ordet betegner/benævner, men at betydningen af et ord opstår i brugen. For det andet lanceres den opfattelse, at ord ikke har én klar betydning og der kan ikke angives klare og udtømmende retningslinier for den korrekte anvendelse af et ord. Et ord kan anvendes i mange forskellige sammenhænge. I relation til dette fremhæver Wittgenstein derfor, at der er en tæt sammenhæng mellem henholdsvis at forstå og kunne anvende et ord og at forstå og kunne følge en regel. Wittgenstein pointerer dette, fordi, som han siger:

“Anvendelsen bliver et kriterium på forståelsen.” (Wittgenstein, 1994, § 146),

og dette netop fordi forståelsen vil føre til den korrekte anvendelse. Netop begrebet “anvendelse” er jo det, som knytter forståelse og regelfølge sammen, fordi vi *anvender* et ord og *anvender* en regel. Begge dele med henblik på handlen. Anvendelsen af henholdsvis et ord og en regel sker således med henblik på et formål. Derfor sammenhængen mellem forståelse og anvendelse af et ord på den ene side og forståelse og regelfølge på den anden. Ifølge Wittgenstein er det at følge en regel noget offentligt, en social praksis, eller sagt med andre ord, at følge en regel kan ikke være noget privat eller individuelt, fordi

“Det at følge en regel, give en meddelelse, udstede en befaling, spille et parti skak, er skik og brug (sædvaner, institutioner).” (Wittgenstein, 1994, § 199)

og videre

“Derfor er ‘det at følge reglen’ en praksis. Og det at tro at følge reglen er ikke: det at følge reglen. Og derfor kan man ikke følge reglen ‘privat’, da det at tro at følge reglen ellers var det samme som det at følge den.” (Wittgenstein, 1994, § 202)

At følge en regel betinger, at der er en verden, en praksis, og at det ikke er en indre intention, som betinger verden. At følge en regel og at forstå et ord er altså ikke en mental tilstand, idet en formulering af en regel ikke i sig selv fortæller, hvordan reglen følges. Ligeledes fortæller en formulering af et ord heller ikke hvordan det anvendes og dermed forstås, bl.a. fordi

“...Det, der forvirrer os, er ensartetheden i måden ordene viser sig på, når de træder os i møde talt, skrevet eller trykt. For så er deres anvendelse ikke så tydelig for os.” (Wittgenstein, 1994, § 11),

og fordi

“Det er en hovedkilde til vores mangel på forståelse, at vi ikke har overblik over anvendelsen af ord.” (Wittgenstein, 1994, § 122)

Når det at følge en regel og at kunne anvende et

ord, ikke er identisk med en eller anden form for mental tilstand, da må der være en tilstedeværelse af om end ikke objektive, men visse intersubjektive kriterier på, om en person har forstået et ord. Disse intersubjektive kriterier findes i sprogsillet og er defineret af sprogsillet praksis. Dette betyder eksempelvis, at hvis man hver gang man peger på et hus, siger "bil!", da er dette ikke et meningsløst udsagn, hvis blot man i det pågældende sprogspil er enige om eller konstruerer det sådan, at når man peger på et hus, siger man "bil". Udover at eksemplificere intersubjektiviteten, viser ovennævnte eksempel yderligere, at betydningen af udsagnet "bil" er dets brug i sproget. Eftersom der er en sammenhæng mellem det at forstå og kunne anvende et ord og at forstå og kunne følge en regel, følger det, at forståelsen af et ord ligeledes må være noget offentligt og altså ikke noget mentalt eller individuelt. Hvis forståelsen af et ord er noget mentalt eller individuelt, medfører det, at man får et forklaringsproblem med hensyn til de kriterier, der skal afgøre om et givet ord er forstået korrekt, for hvori skulle disse kriterier bestå og hvilken mental tilstand skal kunne identificeres med forståelsen? Et svar herpå må være, at den enkelte sprogbruger ikke alene kan afgøre, om han/hun bruger et ord korrekt:

"Selvom vi nemlig antager, at jeg har fundet noget, som jeg ser i alle tilfælde af forståelse, - hvorfor skulle dét nu være forståelsen? Ja, hvordan kan forståelsesprocessen være gemt, når jeg dog siger: Nu forstår jeg', fordi jeg forstod?! Og når jeg siger, at den er gemt, - hvorfra ved jeg da, hvad jeg skal søge efter? Jeg er i et virvar." (Wittgenstein, 1994, § 153)

6.4. Privatsprogsargumentet

Wittgensteins skelnen mellem det indre/private og ydre/offentlige cementeres yderligere i hans såkaldte privatsprogsargument. Ligesom forståelsen af et udtryk og regelfølge ikke kan være udtryk for noget privat/mentalt, mener Wittgenstein heller ikke, at det giver mening at tale om et privat sprog (Wittgenstein, 1994, § 243 & § 269). Et privat sprog er, dels et sprog, hvor igennem formidling af private oplevelser sker og dels et sprog, som ingen andre udover subjektet selv kan forstå og ytre sig i:

"...Ordene i dette sprog skal referer til det, som kun den talende kan vide noget om; til dennes umiddelbare fornemmelser. En anden kan altså ikke forstå dette sprog." (Wittgenstein, 1994, § 243)

Wittgensteins anfægtelse af forestillingen om et privat sprog skal ses i forlængelse af hans opfattelse af sproget, som værende et grundlæggende offentligt fænomen. Sproget læres simpelthen ikke ved rene *subjektive* erfaringer. I fald en forestilling om et privat sprog skal opretholdes, viser Wittgenstein, at dette fører til absurditeter. Taler man om en privat sproglig praksis, dvs. en praksis hvor kun det enkelte subjekt kan udtrykke sig, da giver det ingen mening at tale om ordet "korrekt", eller for den sags skyld ordet "ukorrekt". Dette viser sig ved anvendelsen af et givent ord. Her kan et subjekt først og fremmest ikke angive en *forståelig intersubjektiv* definition, fordi subjektet netop taler et privat sprog. Ydermere kan subjektet heller ikke angive *offentlige* kriterier for korrekt anvendelse af et ord. Hvori skulle disse offentlige kriterier da bestå, når det netop er en privat sproglig praksis, der opretholdes? Hvad skal konsulteres i det private sprog, for at nå til en afgørelse om korrekt anvendelse? Den enkelte sprogbruger kan *ikke* afgøre, om denne bruger et ord korrekt. Her kommer offentlighedsprincippet ind i billedet:

"Det er ikke muligt at mene andet og mere med sine ytringer, end hvad der lader sig kommunikere til andre kompetente sprogbrugere. Udtryks mening er principielt offentligt tilgængelig..." (Lübcke, 1991, p. 353)

To personer med hver sit private sprog kan altså ikke kommunikere med hinanden. I så fald dette skulle kunne lade sig gøre, skulle kommunikation mellem bevidstheder være mulig, og dette er i sig selv en absurditet, når talen falder på *intersubjektiv sproglig kommunikation*. Med afvisningen af muligheden for et privat sprog, afviser Wittgenstein samtidig solipsismen. Solipsismen er den opfattelse inden for filosofien, som antager, at enhver erkendelse af virkeligheden må tage sit udgangspunkt i subjektive erfaringer. Det som kan erkendes med sikkerhed, er det som det enkelte subjekt, kan erkende umiddelbart ved hjælp af sine priva-

te sansefornemmelser. Subjektet har altså direkte og uformidlet adgang til fænomenerne. De britiske empirister John Locke (1632-1704), George Berkeley (1685-1753), David Hume (1711-1776) og Bertrand Russell (1872-1970) må generelt siges at være filosoffer, der på forskellig vis argumenterer for denne subjektfilosofi eller den subjektive idealisme, som den også kaldes. Videnskabs- og erkendelsesteoretisk er den subjektive idealisme forbundet med positivismen, hvilket vidner noget om, hvor stærkt den subjektive idealisme har stået (og måske endda står) i filosofien. Det er altså en ikke helt uvæsentlig del af filosofien, Wittgenstein afviser med sit privatsprogsargument.

6.5 Sammenfatning af sprogopfattelsen i "Filosofiske undersøgelser"

Sprogspil: Sproget konstitueres af sprogspil, som er udtryk for sociale kommunikative handlinger. Sproget læres ikke nødvendigvis ved ostensive definitioner, fordi dette forudsætter et vist sprogkendskab. Meningen af et ord opstår i brugen. Sprogspil er udtryk for en livsform, en aktivitet. Adgangen til begreberne sker igennem sprogspillet. Hvad der er regler i ét sprogspil, er nødvendigvis ikke regler i et andet sprogspil. Sproget er af intersubjektiv karakter og ikke en relativ størrelse.

Familieligheder: Sproget har ingen definatorisk egenskab; et begreb har i sig selv ikke én klar entydig mening. Der kan derfor ikke gives en fyldestgørende redegørelse for de karakteristika et givet begreb må være i besiddelse af, for at noget kan falde ind under dette. Sprogspillene udtrykker ikke noget fælles, men har familieligheder. Dette medfører, at der ikke kan angives klare og entydige regler for den rigtige anvendelse af et givet ord, som dog ikke forhindrer os i at bruge det korrekt på intersubjektiv vis.

Regelfølgeovervejelser: Der er en sammenhæng mellem at kunne forstå og anvende et udtryk og at følge en regel. At kunne anvende et udtryk i overensstemmelse med den regelmæssige sproglige norm, er det samme som, at kunne forstå et udtryk. Regelfølge og forståelse er ikke udtryk for noget mentalt/privat, men noget offentligt betinget. De intersubjektive kriterier, som sprogspillet

foster og definerer, afgør den korrekte regelfølge og forståelse.

Privatsprogsargumentet: Et privat sprog er umuligt. I det privat sprog er det nonsens at tale om ordet "korrekt". Den enkelte sprogbruger kan ikke afgøre, om hun/han bruger sproget på korrekt vis. Et privat sprog er umuligt at opretholde, hvorfor sproget følgelig er et grundlæggende socialt fænomen.

7. Filosofiske undersøgelser og indekseringsteori

Med udgangspunkt i de fire væsentlige temaer i "Filosofiske undersøgelser", vil vi nu forsøge at skitsere hvordan nogle principper for en indekseringsteori nødvendigvis må tage sig ud, hvis "Filosofiske undersøgelser" er den teoretiske platform. For at gøre dette vil vi gå frem på samme måde, som vi gjorde, da vi redegjorde for de fire temaer i "Filosofiske undersøgelser". Det vil i denne henseende sige sprogspil og indekseringsteori; familieligheder og indekseringsteori; regelfølgeovervejelser og indekseringsteori og privat sprog og indekseringsteori. Der vil dog være overlapninger undervejs, eftersom de fire temaer er svære at holde adskilt.

7.1. Sprogspil og indekseringsteori

Hvis vi antager at et dokument indgår i en sproglig praksis, et sprogspil, vil udgangspunktet for en teori om indeksering ikke alene være dokumentet og dets indhold, men derimod den kontekst, som repræsenterer det sprogspil, dokumentet er en del af. Indeksering i denne henseende går altså ikke kun ud på at sammenfatte (i den biblioteks- og informationsvidenskabelige litteratur også kaldet at kondensere; jf. bl.a. Hutchins, 1978) *dokumentindholdet* på konceptuel vis. Dvs. at fremstille et dokumentsurrogat. Det er ikke kun det konceptuelle indhold (dokumentsurrogatet) af et givet dokument en dokumentrepræsentation skal fremvise, men det sprogspil, dokumentet er en del af, skal i lige så høj grad fremgå af dokumentrepræsentationen. Det er ikke tilstrækkeligt kun at kende dokumentet, for at være i stand til at forstå dets *mening*, vi må også vide noget om sproget, dvs. sprogbrugen, og som en konsekvens heraf vide noget om sprogspillet. Man kan sige det således:

Det skal fremgå af dokumentrepræsentationen, at denne på *konceptuel vis afspejler dens sprogpil*. Med konceptuel vis menes, at det givne sprogpil skal repræsenteres således, at det fremgår af de valgte emneord (som er resultatet af emneanalysen), hvilket sprogpil dokumentet er en del. Indekseringsteorien må derfor efter vores opfattelse udvides til at indeholde hvad vi vælger at kalde en *sprog- og videnssociologisk dimension*, som skal være med til at klarlægge dokumentets sprog- og erkendelsesmæssige funktion og placering i det sprogpil, det er en del af. Det er efter vores opfattelse en vigtig og brugbar information, der her gives set i forhold til selve dokumentet. Blair (1990, p. 148) skriver om viden i sprogpillet, at:

“...The knowledge of language games is a ‘knowing how’ rather than a ‘knowing that’”

I forlængelse af dette skal denne sprog- og videnssociologiske dimension bidrage til en klarlæggelse af det sprogpil, dokumentet er skrevet ud fra. En analyse af sprogpillet vil kaste lys over begrebsstrukturen, som forhåbentlig synliggør hvordan ord anvendes inden for dette pågældende sprogpil; altså hvad reglerne er for korrekt anvendelse af et givet ord inden for dette sprogpil. Denne analyse af sprogpillet består i en *empirisk* studie af sprogbrug. I så fald en klarlæggelse af hvordan ordene anvendes korrekt er synliggjort, vil betydningen af de anvendte ord også være synlig. Først når det er klarlagt, hvordan de enkelte sprogpil anvender givne ord, kan man påbegynde en egentlig begrebsanalyse af et dokumentindhold. Meningen med og af et dokument er nemlig *ikke* givet af interne faktorer i dokumentet, men af eksterne faktorer, netop fordi mening er brug, eller med andre ord meningen (og det være sig af sprog såvel som viden) bliver skabt inden for rammerne af de enkelte sprogpil. Meningen er i denne sammenhæng netop den faktor, vi dybest set går efter i en indekseringsteori (og i sidste ende i en indekseringspraksis). Føllesdal et al. (1992, p. 85) skriver om formålet med en teori om mening:

“Hvad enten man prøver at forstå selve værket eller forfatterens intention med det, er det nødvendigt med en teori om mening, der redegør for, hvad mening er, og hvordan mening formidles ved hjælp af sproglige udtryk og

andre litterære virkemidler.” (Føllesdal et al.’s fremhævelse)

Ved at belyse et sprogpil med hensyn til bl.a. begrebsstruktur og tage hensyn til dette i en teori om indeksering har man fastslået, at et dokument indhold ikke nødvendigvis kan tages til indtægt for at være en objektiv sproglig entitet. Et dokument definerer så at sige ikke sig selv.

Det forholder sig altså i denne sammenhæng ikke sådan, som eksempelvis Langridge (1989, p. 69) skriver med hensyn til emneanalysen, at den mest sikre vejledning til en fastlæggelse af ‘the form of knowledge’ er teksten selv. Den tyske filosof Hans-Georg Gadamer og hans filosofiske hermeneutik anfægter ligeledes en sådan opfattelse. Gadamer hævder om en tekst, at den aldrig er fortolket endeligt:

“I stedet gælder det om at indse, at det er meningsløst at tale om teksten ‘i sig selv’ uafhængig af, hvad vi har mulighed for at udlægge den som. En tekst ‘er’ kun, for så vidt som den kan indgå i en kreds af mulige udlægninger. Eller hvis vi endelig vil tale om, hvad teksten er ‘i sig selv’, så må vi sige, at ‘i sig selv’ er teksten identisk med hele den meningsfylde, som samtlige mulige fortidige, nutidige og fremtidige fortolkere kan finde i teksten....Uden for disse rammer er det meningsløst at tale om, at teksten skulle ‘være’ noget ‘i sig selv’ (Lübcke, 1996, p. 175)

Hver ny generation må på ny forholde sig til den givne tekst med deres respektive forståelseshorisonter. En tekst har altså ikke ifølge Gadamer opfattelse en i sig iboende, eviggyldig mening, hvorfor “the form of knowledge” heller ikke er givet af dokumentet selv. Føllesdal et al. (1992, p. 92-93) skriver herom, hvad en tekst udtrykker:

“En tekst, såvel som et mundtligt produkt, f.eks. en tale eller et debatindlæg, udtrykker en bestemt betydning *i kraft af den brug af sprogets ord og sætninger, der er blevet etableret op gennem århundrederne. Sprogbrugen forandrer sig imidlertid gradvist. Ord og udtryk skifter betydning, når vi bevæger os fra en tid til en anden.*” (vores fremhævelse)

Det er disse opfattelser, vi mener med vores udsagn om, at et dokument ikke lader sig definere, og dermed giver sig selv identitet, uafhængigt af sprogsillet, dokumentet måtte være en del af. Hertil kan det tilføjes, at med Wittgensteins teori om sprogspil i tankerne vil det være absurd, at skulle betragte et fænomen uafhængigt af et givet sprogspil.

7.2. Familieligheder og indekseringsteori

Med familielighedsbegrebet fastslog Wittgenstein, at sproget ikke er i besiddelse af en definitiv egenskab. Det udgøres derimod af forskellige sprogspil, der på en og samme tid både ligner og adskiller sig fra hinanden. Med hensyn til ord kan vi ikke angive én entydig definition og dermed brug af et ord. Et ord er ikke en absolut størrelse, hvorfor et ord ikke har én korrekt brug og én betydning i sig selv. Ord og spektret af deres anvendelsesmuligheder ligner hinanden i nogle henseender, men adskiller sig samtidig fra hinanden i andre henseender. Et ords betydning er altså i denne sammenhæng ikke givet a priori, men nærmere a posteriori, og dette netop fordi mening er brug.

For indekseringsteorien betyder dette, at vi ikke kan have en forudindtaget holdning til ord og deres brug og dermed deres betydning. Dette skal forstås på den måde, at vi indekseringsteoretisk set ikke kan betragte ord eller begreber *uafhængigt* af det sprogspil, det måtte blive brugt indenfor. Vi må ud og se efter, som Wittgenstein siger (Wittgenstein, 1994, § 66). Dette er dog ikke ensbetydende med, at vi ikke kan *tilstræbe* at afgrænse og præcisere et ord og dets anvendelsesmuligheder med henblik på et formål. Som vi ser det, er det netop heri den indekseringsteoretiske opgave består, når talen falder på forholdet familieligheder og indekseringsteori. Vi må prøve at klarlægge de forskellige sprogspil set i forhold til et ords mulige anvendelsesmuligheder (et ords potentialer). Blair (1990, p. 157) skriver om emnebeskrivelser, at

“They cannot be defined either by reference to expected behaviors, or even to act in certain ways....*They are, in short, simply words which are used in a particular way in certain kinds of situations.*” (vores fremhævelse).

I indekseringsteoretisk øjemed må afgrænsningen og præciseringen af et ord og dets anvendelsesmuligheder derfor ikke blive et mål i sig selv. Vi kan ikke på absolutistisk vis *definere* os ud af det indekseringsteoretiske spørgsmål, fordi det simpelthen ikke er muligt.

7.3. Regelfølgeovervejelser og indekseringsteori

Med sine regelfølgeovervejelser betoner Wittgenstein den for ham på det nærmeste intime sammenhæng mellem på den ene side forståelsen og anvendelsen af et udtryk og på den anden side anvendelsen af en regel. Sammenhængen består i, at hverken forståelse eller regelfølge er udtryk for noget mentalt, men noget offentligt. Udtryk anvendes og regler anvendes. Men et udtryk og en regel fortæller ikke i sig selv, hvordan de anvendes korrekt. Denne korrekte anvendelse (udtryk såvel som regel) er noget, der er betinget af og foregår i en social praksis. Inden for en given social praksis, som er sprogsillet, er der konsensus om denne korrekte anvendelse. Prøver vi at kæde elementer fra regelfølgeovervejelserne sammen med en teori om indeksering skulle det først og fremmest stå klart, *at indeksering er en social praksis, som konstitueres af nogle offentlige regler for udledning af indekseringstermer* (jvf. Frohmann, 1990, p. 97). Set i forhold til regelfølgeovervejelserne må en teori om indeksering i denne henseende også indeholde et forsøg på at skabe et grundlag, der på en *sammenhængende og eksplicit* måde kan forklare denne sociale praksis med udledning af termer. En eksplicitering af indekseringsregler. Denne eksplicitering er nødvendig, idet det ikke giver nogen mening at have noget, man kalder for en teori, hvis denne ikke kan ekspliciteres og åbne mulighed for andres forståelse af den. Her kommer forbindelsen til regelfølge og forståelse ind, for som Wittgenstein skriver om reglen og forståelsen:

“Er det, som vi kalder at ‘følge en regel’, noget, som kun ét menneske kan gøre kun én gang i sit liv? - Og det er naturligvis en bemærkning om grammatikken for udtrykket ‘at følge reglen’. Det er ikke muligt, at kun et menneske kun en gang har fulgt en regel. Det er ikke muligt, at der en eneste gang blev givet eller forstået kun en meddelelse, en befaling.....At

forstå en sætning vil sige at forstå et sprog. At forstå et sprog vil sige at beherske en teknik.” (Wittgenstein, 1994, § 99)

Er vi ikke i stand til at ekspliciteren en teori om indeksering, kan vi heller ikke gøre krav på en retfærdiggørelse af de regler, der styrer tildelingen af indekseringstermer. Kan vi ikke ekspliciteren reglerne, kan vi heller ikke tale om regler for tildeling, for hvis de ikke er ekspliciteret, hvordan skulle andre så være i stand til at følge dem? Er reglerne implicite, hvordan kan vi så hævde, at vi forstår dem? Med henblik på den pragmatiske dimension af indeksering, må man i en teori om indeksering yderligere inkludere en forståelse for de sociale praksis, dvs. sprogsplene, et givet dokument kan imødekomme med sine potentialer. De indekseringsregler man inden for biblioteks- og informationsvidenskaben må skabe i tilknytning til en teori om indeksering, og med Wittgensteins regelfølgeovervejelser in mente, må være indekseringsregler, der afspejler sig tydeligt og eksplicit i en indekseringsteori. Denne indekseringsteori bør ideelt set være resultat af den almene biblioteks- og informationsvidenskabelige viden og indsigt på området. Biblioteks- og informationsvidenskaben må derfor skabe sig en grundlæggende viden om og forståelse af sprogspl. En viden om og forståelse af, hvorfor behovet for viden eller information opstår inden for et givet sprogspl i den sociale, kulturelle og historiske kontekst. Det er nødvendigt med en grundlæggende viden om og forståelse af, hvorfor behovet for viden eller information opstår, fordi det er disse videns- eller informationsbehov, man prøver at tilgodese med de *indekserede* dokumenter. Men disse behov for viden eller information skabes inden for rammerne af de givne sprogspl i den sociale, kulturelle og historiske kontekst. En forståelse af og indsigt i disse sociale, kulturelle og historiske kontekster bliver derfor af fundamental karakter for en teori om indeksering forstået som en teori om mening, fordi mening skabes inden for rammerne af netop disse sociale, kulturelle og historiske kontekster

7.4. Privat sprog og indekseringsteori

Med hensyn til indekseringsteori og sprogbrug medfører det, at det enkelte subjekt (og det være

sig enten forfatteren/dokumentet, indeksereren eller brugeren) ikke kan være den kognitive autoritet i det indekseringsteoretiske spørgsmål. Med kognitiv autoritet mener vi den parameter, betydningen af et givet ord eller udtryk “måles” i forhold til. Hvis det enkelte subjekt er den kognitive autoritet i det indekseringsteoretiske spørgsmål, dvs. i spørgsmålet om sprogbrug, da vil vi ende i en form for privat sprog. Men med den senere Wittgensteins tanker er muligheden for et privat sprog udelukket, fordi intet(!) i det private sprog kan fortælle os noget om *brugen* af et ord, hvorfor det enkelte subjekt ikke kan være den kognitive autoritet i det indekseringsteoretiske spørgsmål. Dette kan måske komme bag på biblioteks- og informationsvidenskaben. Lancaster (1991, p. 21) opererer eksempelvis, som vi ser det, med det enkelte subjekt (i Lancasters tilfælde forfatteren), som den kognitive autoritet:

“It is the ideas dealt with by an author, rather than the words used, that must be indexed.”

Lancasters udsagn indeholder to ting: “the ideas dealt with by an author” og “the words used”. Det er klart, at skal forfatterens idéer, forudsat de ikke er udtrykt i mængden af brugte ord, udtrykkes i indeksering, bevæger man sig over i fortolkning, men Lancaster nævner ikke noget om, hvori denne fortolkning skal bestå. Det er ydermere klart, det kan problematiseres, at vi tager ovennævnte udsagn fra Lancaster som indtægt for, at denne opererer med forfatteren som den kognitive autoritet. Men da det ifølge Lancaster er forfatterens idéer, snarere end de brugte ord, der skal tages hensyn til i indekseringen, må dette i sidste ende være udtryk for en indekseringsteoretisk fortolkning, som Lancaster ikke ekspliciterer, hvori denne skal bestå. Hvori består en fortolkning af forfatterens idéer, hvis dette ikke er i relation til noget andet end forfatteren selv? Eftersom Lancaster ikke nævner andet end forfatteren, ser vi det sådan, at han indekseringsteoretisk dermed opererer med forfatteren som den kognitive autoritet og dermed forfatterens privat sprog. Men eftersom privat sprog er en umulighed, gælder dette selvfølgelig også for en teori om indeksering, hvorfor det i *det indekseringsteoretiske spørgsmål simpelthen er sprogspllet, der er den kognitive autoritet*. I denne form, hvor vi ser på

sprogbrugen i sprogpillet, kan og skal en indekseringsteori *ikke* være baseret på en psykologisk/mentalitetstilgang, fordi sproget er et grundlæggende offentligt fænomen, og det offentlige sprog konstituerer netop de forskellige sprogpil, hvori betydningen fødes og adgangen til begreberne sker. Godtager vi, at sprogpillet er den kognitive autoritet i det indekseringsteoretiske spørgsmål, kan man notorisk spørge, hvis sprogpil er der da tale om? Er det forfatterens/dokumentets? Brugerens? Eller indeksørens? Spørgsmålet kan besvares dekonstruktivt. Indeksørens sprogpil er det ikke, eftersom indeksøren i kraft af sin status som den, der skal gøre dokumentet genfindelig netop ved hjælp af indekseringen, optræder som formidler mellem dokumentet og den potentielle brugergruppe. Brugernes sprogpil er det heller ikke, idet disses sprogpil er mangfoldige og svære at få hold på terminologisk. Tilbage står forfatteren (dette må dog ikke forstås sådan, at vi på ren logisk vis slutter således). *Det er det sprogpil en given forfatter og et givet dokument kommer fra, som er den kognitive autoritet* (vi forudsætter her, at dokument og forfatter kommer fra et og samme sprogpil). Vi mener, det er forfatterens/dokumentets sprogpil, der er den kognitive autoritet pga. to ting. *For det første* må man formode at det på *proaktiv* vis, er et givet informationssystem primære opgave at *formidle* dokumenter, dvs. forfatterens/dokumentets sprogpil. Formidlingen sker i denne henseende bl.a. ved hjælp af indekseringen. Formidling er efter vores opfattelse netop knyttet sammen med det at være proaktiv, hvorfor det at indeksere (forhåbentligt!) også er et udtryk for proaktivitet. At være et proaktivt informationssystem er efter vores opfattelse ikke identisk med at gå på (nogen form for?!) kompromis med brugerne. Et kompromis mellem et givet informationssystem og brugere resulterer ikke i formidling, men nærmere i en bekræftelse af brugernes subjektive opfattelser. At formidle uden at være proaktiv, synes at være en selvmodsigelse. Udover at det i praksis forekommer at være en umulighed, tenderer det til det obskure med Wittgensteins tanker om privat sprog i baghovedet, at et informationssystem og indekseringen skal afspejle brugernes subjektive opfattelser frem for forfatterens/dokumenternes sprogpil. Det må derfor også nødvendigvis være forfatterens/dokumentets, blandt mange

andre forfatteres/dokumenters sprogpil, som et givet informationssystem skal være med til at formidle.

For det andet "fødes" ordene og begreberne (og med dem meningen), forfatterne/dokumenterne bruger ude i forfatterens/dokumenternes sprogpil, hvorfor det er disse sprogpil indekseringsteorien retter sig imod. Det er i første omgang nødvendigt med en forståelse af disse sprogpil, for overhovedet at kunne forudsige et dokumentets erkendelsesmæssige potentialer. Med en omskrivning af Hartnacks (1994) udsagn om det filosofiske problems natur i "Filosofiske undersøgelser", mener vi, eftersom "Filosofiske undersøgelser" i denne sammenhæng er basis, at det indekseringsteoretiske problems natur, kan formuleres således (vores i parentes):

"Det filosofiske problem (det indekseringsteoretiske problem) er betinget af en misforståelse af hvilket sprogpil et givet ord, udtryk eller sætning i en given sammenhæng anvendes i, og den filosofiske opgave (den indekseringsteoretiske opgave) består i en korrigeren af denne misforståelse og derfor også i en beskrivelse af det sprogpil det i en given situation faktisk anvendes i." (Hartnack, 1994, p. 112-113).

På grund af dokumenternes intertekstualitet må forfatterens/dokumenternes sprogpil opfattes som værende mere stabile enheder end eksempelvis brugernes sprogpil, der er mangfoldige. Som det forhåbentligt er fremgået, skal dette ikke forstås således, at selve dokumentet ikke har nogen betydning overhovedet i en teori om indeksering, for det har dokumentet naturligvis. Betydningen af dokumentet ligger i, at dets indhold forudsætningsvist er meningsgivende, og det er dette indhold, man prøver at nuancere ved at lade dokumentets sprogpil komme til udtryk på konceptuel vis i dokumentrepræsentationen. Men betydningen af dokumentet i en teori om indeksering ligger i, at indekseringsteorien, forstået som en teori om mening, må give udtryk for en viden om de forhold, der gør sig gældende for produktion, distribution og forbrug af mening og dermed i sidste ende dokumentet. At det er forfatterens/dokumentets sprogpil, som er den kognitive autoritet,

betyder dog ikke, at man skal gå til værks på den måde, som den klassiske hermeneutik gjorde personificeret ved Schleiermacher. Den klassiske hermeneutik mente i grove træk, at havde man forfatterens fysisk/psykiske liv kortlagt og hans/hendes intention med det givne værk beskrevet og analyseret, da havde man også fået givet værkets mening. Dette kaldes også for indfølingsteorien (Pahuus, 1995, p. 112-113). Den klassiske hermeneutik gør sig hermed skyldig i den inden for hermeneutikken benævnte *intentionalistiske fejltagelse*. Med den intentionalistiske fejltagelse menes der, at det er fejlagtigt ikke at skelne mellem forfatterens intention (med Lancasters ord om "the ideas dealt with") og tekstens mening. Det er derfor nærmere dokumentets intertekstualitet, der er i fokus, når vi mener, det er dokumentets og dermed forfatterens sprogspil, der er den kognitive autoritet. Med dokumentets intertekstualitet mener vi den intersubjektive tekstmæssige sammenhæng, som netop er sprogspillet, dokumentet indgår i. Hermed er vi tilbage i forholdet mellem sprogspil og indekseringsteori. Dokumentet bliver altså ikke emneanalyseret i forhold til interne eller intratekstuelle forhold. Dermed dog ikke være sagt, at det strukturalistiske aspekt (tekstkompositionen) ikke kan være af betydning i en teori om indeksering. Det er bare ikke det ærinde, vi har i denne sammenhæng, hvor vi kigger på forholdet mellem det private sprog og indekseringsteori. Vi har derimod med forholdet mellem privat sprog og indekseringsteori prøvet at understrege, at eftersom mening er forudsætningen for kommunikation og kommunikation er noget offentligt (jvf. offentlighedsprincippet i kapitlet om "Privatsprogsargumentet"), og en indekseringsproces er også en kommunikationsproces, da må en indekseringsteori også være en teori om mening. Heraf mener vi, der følger, *at eftersom mening er brug, og en teori om indeksering også er en teori om mening, giver det indekserings- og meningsteoretisk (og vel også erkendelsesteoretisk) bogstaveligt talt ikke mening at have et privat sprog.*

8. Sammenfatning

Indekseringsteori med udgangspunkt i "Filosofiske undersøgelser" medfører generelt, at *indekseringsteoretisk flyttes fokus fra dokumentet selv til*

det, der konstituerer dokumentet: Sprogspillet. Som det forhåbentligt er fremgået af ovenstående, skal dette ikke forstås således, at selve dokumentet i en teori om indeksering ikke nogen betydning *overhovedet*. Betydningen af dokumentet i en teori om indeksering ligger i, at dokumentet forudsætningsvist er meningsgivende. Dette skal ikke forstås således, at dokumentet har en iboende mening, men at brug af dokumentet kan give anledning til mening. Dokumentet kan altså være *meningsskabende*, eller bidrage til at skabe mening. Det er dette forhold, man prøver at nuancere ved at lade dokumentets sprogspil komme til udtryk på begrebsmæssig vis i dokumentrepræsentationen. Betydningen af dokumentet *i en teori om indeksering* ligger derfor i, at indekseringsteorien, forstået som en teori om mening, må give udtryk for viden om de forhold, der gør sig gældende for produktion, distribution og forbrug af mening og dermed i sidste ende dokumentet. Derfor er dokumentet heller ikke af *primær* betydning i en indekseringsteori, men blot det indekseringsteorien er rettet imod. Med bl.a. sprogspilsbegrebet og privatsprogsargumentet tages der afstand af mentalistiske/psykologistiske opfattelser af sproget. Indekseringsteorier baseret på individcentrerede tilgange må betragtes som meningsløse, fordi sproget er et offentligt fænomen. Den enkelte bruger har derfor overhovedet ingen betydning i teori om indeksering, forstået på den måde, at man ikke kan at inkorporere eller tage hensyn til de enkelte brugeres givne opfattelser af verden ind i en teori om indeksering. Dette forbyder sprogspilsbegrebet og privatsprogsargumentet. Brugergruppers sprogspil kan heller ikke være grundlaget for en teori om indeksering, idet disse er for omskiftelige og mangfoldige.

En indekseringsteori baseret på "Filosofiske undersøgelser" må nødvendigvis inddele vidensuniverset i en række relativt stabile sprogspil, der må indekseres særskilt. Heri ligger det sprogfilosofiske aspekt af indekseringsteorien.

Noter

1. Artiklen er en modificeret, forkortet og revideret udgave af vores hovedopgave afleveret ved Danmarks Biblioteksskole i maj 1998.
2. Her citeret efter Fiske (1990, pp. 2-3)

Referencer

- Andersen, Jack & Sejer Christensen, Frank (1998): Wittgenstein og indekseringsteori. Hovedopgave. Danmarks Biblioteksskole: København. 119 s.
- Benediktsson, Daniel (1989): Hermeneutics: Dimensions towards LIS thinking. *Library and Information Science Research* 11, pp. 201-234
- Blair, David C. (1990): Language and representation in information retrieval. Amsterdam: Elsevier. 335 s.
- Blair, David C. (1992): Information retrieval and the philosophy of language. *The Computer Journal*, 35(3), pp. 200-207
- Brier, Søren (1994): Information er sølv....: Om muligheden for en pragmatisk informationsteori baseret på anden ordens kybernetik, semiotik og sprogspilsteori. Forlaget Biblioteksarbejde. Danmarks Biblioteksskole, Aalborgafdelingen. 258 s.
- Brier, Søren (1996a): Cypersemiotics: A new paradigm in analyzing the Problems of knowledge organization and document retrieval in information science. pp.23-44. In: Peter Ingwersen og Niels Ole Pors (red.): *Proceedings CoLIS 2: Second international conference on conceptions of library and information science: Integration in perspective*. Copenhagen: Royal School of Librarianship.
- Brier, Søren (1996a): Cypersemiotics: A new interdisciplinary development applied to the problems of knowledge organization and document retrieval in information science. *Journal of Documentation*, 52(3), pp. 296-344
- Christensen, Marianne L. (1994): Hermeneutik - fortolkning og forståelse. *Biblioteksarbejde*, 15(41), pp. 25-40
- Chu, Clara M. & O'Brien, Ann (1993): Subject analysis: the first critical stages in indexing. *Journal of Information Science*. 19, pp. 439-454
- Collin, Finn & Køppe, Simo (red.) (1995): Humanistisk videnskabsteori. Danmarks Radio Forlaget. 272 s.
- Cornelius, Ian (1996a): Information and interpretation. pp. 11-21. In: Peter Ingwersen og Niels Ole Pors (red.): *Proceedings CoLIS 2: Second international conference on conceptions of library and information science: Integration in perspective*. Copenhagen: Royal School of Librarianship.
- Cornelius, Ian (1996b): Meaning and method in information studies. Norwood: Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey. 238 sider
- Fiske, John (1990): Introduction to communication studies. 2. nd. Ed. London: Routledge. 203 sider
- Frohmann, Bernd (1990): Rules of indexing: A critique of mentalism in information retrieval theory. *Journal of Documentation*, 46(2), pp. 81-101
- Føllesdal, Dagfinn; Walløe, Lars & Elster, Jon (1992): Politikens introduktion til moderne filosofi og videnskabsteori. København: Politikens Forlag. 296 s.
- Hartnack, Justus (1994): Wittgenstein og den moderne filosofi. 2. udvidede udgave. København: C.A. Reitzels Forlag. 167 s.
- Hjørland, Birger (1997): Subject representation and information seeking. An activity-theoretical approach to information science. Westport, Connecticut: Greenwood Press. 213 s.
- Hjørland, Birger (1998): Information retrieval, text composition and semantics. *Knowledge Organization*, 25, No. 1/2, pp. 16-31
- Hoel, Ivar (1992): Information science and hermeneutics: Should information science be interpreted as a historical and humanistic science? pp. 1-11. In: Pertti Vakkari & Blaise Cronin (red.): *Conceptions of library and information science. Proceedings of the first CoLIS Conference, Tampere, August 1991*. London: Taylor Graham
- Hutchins, John W. (1978): The concept of "aboutness" in subject indexing. *Aslib Proceedings*, 30, pp. 172-181
- Ingwersen, Peter (1992): Information retrieval interaction. London: Taylor Graham. 246 s.

- Ingwersen, Peter & Pors, Niels Ole (red.) (1996): Information science: Integration in perspective. Proceedings CoLIS 2: Second international conference on conceptions of library and information science: Integration in perspective. Copenhagen: Royal School of Librarianship. 484 sider
- Karamüftüoğlu, Murat (1996): Semiotics of documentary information retrieval systems. pp. 85-97. In: Peter Ingwersen og Niels Ole Pors (red.): Proceedings CoLIS 2: Second international conference on conceptions of library and information science: Integration in perspective. Copenhagen: Royal School of Librarianship.
- Karamüftüoğlu, Murat (1997): Designing language games in OKAPI. *Journal of Documentation*, 53(1), pp. 69-73
- Karamüftüoğlu, Murat (1998): Collaborative Information Retrieval: Toward a Social Informatics View of IR Interaction. *Journal of the American Society of Information Science*, 49 (12), pp. 1070-1080
- Lancaster, Friedrich W. (1991): Indexing and abstracting in theory and practice. London: The Library Association. 328 s.
- Langridge, Derek W. (1989): Subject analysis: Principles and procedures. London: Bowker-Saur. 146 s.
- Lübcke, Poul (red.) (1991): Politikens Filosofi Leksikon. 5. oplag. København: Politikens Forlag. 472 s.
- Lübcke, Poul (red.) (1991): Vor tids filosofi: Videnskab og sprog. 4. oplag. København: Politikens Forlag. 368 s.
- Lübcke, Poul (red.) (1996): Vor tids filosofi: Engagement og forståelse. 6. oplag. København: Politikens Forlag. 432 s.
- Lübcke, Poul (1996): Gadamer: Sandhed og metode. pp. 163-177. In: Lübcke, Poul (red.) (1996): Vor tids filosofi: Engagement og forståelse. 6. oplag. København: Politikens Forlag. 432 s.
- McLachlan, Hugh V. (1981): Buchanan, Locke and Wittgenstein on classification. *Journal of Information Science*, 3, pp. 191-195. Brief communication.
- Nedobity, Wolfgang (1989): Concepts versus meaning as reflected by the works of E. Wüster and L. Wittgenstein. *International Classification*, 16(1), pp. 24-26
- Pahuus, Mogens (1995): Hermeneutik. pp. 109-139 In: *Humanistisk Videnskabsteori*. Red. Finn Collin og Simo Køppe. Danmarks Radio Forlaget Quinn, Bryan (1994): Recent theoretical approaches in classification and indexing. *Knowledge Organization*, 21(3), pp. 140-147
- Riis Flor, Jan (1991): Den senere Wittgenstein: Sprog og livsform. pp. 182-200. In: Lübcke, Poul (red.) (1991): *Vor tids filosofi: Videnskab og sprog*. 4. oplag. København: Politikens Forlag. 368 s.
- Talja, Sanna (1997): Constituting "Information" and "User" as Research objects: A theory of knowledge formations as an alternative to the information man-theory. pp. 67-80. In: Pertti Vakkari, Reijo Savolainen & Brenda Dervin (red.): *Information seeking in context. Proceedings of an international conference on research in information needs, seeking and use in different contexts*, 14-16 august, Tampere, Finland. London: Taylor Graham. 467 s.
- Tuominen, Kimmo (1997): User-centered discourse: An analysis of the subject positions of the user and the librarian. *Library Quarterly*, 67(4), pp. 350-371
- Vakkari, Pertti & Cronin, Blaise (red.) (1992): Conceptions of library and information science. Proceedings of the first CoLIS Conference, Tampere, August 1991. London: Taylor Graham
- Vakkari, Pertti, Savolainen, Reijo & Dervin, Brenda (red.) (1997): Information seeking in context. Proceedings of an international conference on research in information needs, seeking and use in different contexts, 14-16 august, Tampere, Finland. London: Taylor Graham. 467 s.

Warner, Julian (1990): Semiotics, information science, documents and computers. *Journal of Documentation*, 46(1), pp. 16-32

Wilson, Patrick (1968): Two kinds of power. An essay on bibliographic control. Berkeley: University of California Press. 155 s.

Wittgenstein, Ludwig (1994): Filosofiske undersøgelser. 2. oplag. Med forord af Peter Seeberg. Oversat af Jes Adolphsen & Lennart Nørreklit. København: Munksgaard. Samlerens Bogklub. 328 s.

Acknowledgements

Lektor ved Danmarks Biblioteksskole, København, Jens-Erik Mai har bistået os ved udarbejdelsen af såvel hovedopgave som artikel. Mange frugtbare diskussioner har været oppe at vende og nogle uenigheder forekommer stadigvæk. Vi er Jens-Erik Mai en meget stor tak skyldig pga. diskussionsivrigheden, han lægger for dagen og den tid han har lagt i at læse korrektur på og kommet med kommentarer til artiklen.